

บทที่ 3

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

3.1 ประวัติความเป็นมาของเขตนานนาวา

เขตนานนาวาเป็น 1 ใน 16 เขตของกรุงเทพมหานครที่มีพื้นที่ติดริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา¹ เดิมเขตนานนาวาครอบคลุมพื้นที่ 36.909 ตารางกิโลเมตร ตาม พรบ. ปกครองท้องที่พุทธศักราช 2457 เขตนานนาวา มีชื่อเรียกว่า “บ้านทวาย” เนื่องจากมีชนชาติทวายอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีการเลี้ยงกระบือ ชื่อชายแลกลเปลี่ยนกัน จึงได้รับการขนานนามว่า “บ้านคอกควาย” อีกชื่อหนึ่ง ในพื้นที่ บ้านทวาย นี้ มีวัดสำคัญคือ “วัดดอนควาย” หรือก็คือ “วัดยานนาวา” ในปัจจุบัน

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ตำบลบ้านทวาย ถูกยกขึ้นเป็นอำเภอ และแก้ไขเป็นอำเภอยานนาวา ตามชื่อของวัดยานนาวา เมื่อปี พ.ศ. 2515 ตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 335 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 ต่อมาวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2532 เขตนานนาวาถูกแบ่งออกเป็น 3 เขตการปกครอง ได้แก่ เขตสาทร อันประกอบด้วยแขวงทุ่งวัดดอน แขวงยานนาวา และแขวงทุ่งมหาเมฆ , เขตบางคอแหลม ประกอบด้วยแขวงบางคอแหลม แขวงวัดพระยาไกร และแขวงบางโคล่ และเขตนานนาวา ประกอบด้วยแขวงช่องนนทรี และแขวงบางโพงพาง ดังนั้น ตั้งแต่วันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา เขตนานนาวา จึงเป็นเขตการปกครองที่ครอบคลุมพื้นที่เพียง 16.662 ตารางกิโลเมตร นับเป็นร้อยละ 1.06 ของพื้นที่กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

3.2 การตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของเขตนานนาวา

ในอดีต เขตนานนาวา จัดเป็นเขตที่อยู่อาศัยชั้นนอกของกรุงเทพมหานคร โดยการตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่ตามริมคลอง หรือริมแม่น้ำ เนื่องจากอาศัยการขนส่งทางน้ำเป็นหลัก ต่อมาในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างถนนเจริญกรุง ถนนพระรามที่ 4 และถนนสีลม ขึ้นในปี พ.ศ. 2504 ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของกิจกรรมตามแนวถนน และยังคงมีการสร้างถนนสายอื่นๆอีกในเวลาต่อมา เช่น ถนนสาทร ถนนนางลิ้นจี่ ถนนสาธุประดิษฐ์ และสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาในบริเวณถนนตกเชื่อมกรุงเทพฯฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรี เป็นต้น ส่งผลให้มีประชากรกระจายตัวเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่

---

¹ กรุงเทพมหานครมีพื้นที่ติดริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาครอบคลุมเขตต่างๆทั้งสิ้น ๑๖ เขต ทางฝั่งพระนคร ได้แก่ เขตบางซื่อ เขตดุสิต เขตพระนคร เขตสัมพันธวงศ์ เขตบางรัก เขตสาทร เขตบางคอแหลม เขตคลองเตย เขตพระโขนง และเขตนานนาวา ทางฝั่งธนบุรี ได้แก่ เขตบางพลัด เขตบางกอกน้อย เขตบางกอกใหญ่ เขตธนบุรี เขตคลองสาน เขตราษฎร์บูรณะ ส่วนใหญ่เป็นเขตชั้นในและชั้นกลางของกรุงเทพมหานคร

เขตนานาวาเพิ่มมากขึ้น บุกรุกพื้นที่เรือกสวน ไร่นา ซึ่งเป็นลักษณะการใช้ที่ดินหลักของพื้นที่บริเวณนี้ในอดีต

เนื่องจากพื้นที่เขตนานาวา เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ อยู่ในค้ำน้ำ มีน้ำท่วมทุกปี กอปรกับการเข้าถึงพื้นที่ต่ำ ไม่มีเส้นทางคมนาคมมากนัก ส่งผลให้พื้นที่บริเวณนี้ถูกใช้ไปเพื่อการประกอบกิจกรรมทางด้านเกษตรกรรม อันได้แก่สวนผลไม้ และการทำนาข้าว เป็นส่วนใหญ่ โดยเกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินน้อยมากในระยะเริ่มต้น กลางปี พ.ศ. 2519 ได้เริ่มเปิดใช้ถนนรัชดาภิเษก(ถนนเจ้าพระยา) ซึ่งสร้างขนานกับแม่น้ำเจ้าพระยา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในพื้นที่นี้อย่างรวดเร็วบริเวณพื้นที่ติดริมถนน แต่จากการสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตนานาวาเมื่อปีพ.ศ.2529 พบว่าพื้นที่ตามแนวริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตนานาวา ยังมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นหลัก(จรัญรัก:2542)

จากการสำรวจการใช้ที่ดินเขตนานาวาปี พ.ศ. 2529 พบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ในเขตนานาวาเป็นพื้นที่โล่งว่าง รองลงมาเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัย คลังสินค้า โดยคลังสินค้าส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บริเวณริมน้ำตามแนวถนนพระรามที่ 3 ซึ่งเป็นส่วนขยายพื้นที่กิจกรรมต่อเนื่องมาจากท่าเรือคลองเตย ส่วนการใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมจะกระจายตัวอยู่บริเวณตอนในของพื้นที่เขต แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 พบว่าการใช้ที่ดินส่วนใหญ่ของเขตนานาวา เป็นการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย(ร้อยละ 52.51 ของพื้นที่เขต) และมีการพัฒนาการใช้ที่ดินบริเวณถนนพระรามที่ 3 ริมแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นการสร้างอาคารสูงที่มีการกระจุกตัวอยู่เป็นกลุ่มก้อน(สถาบันวิจัยสังคม:2540:79)

พ.ศ. 2535 ภาคพาณิชย์กรรมเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น สืบเนื่องจากการขยายตัวของย่านพาณิชย์กรรมบริเวณย่านสีลม สาทร รวมทั้งจากการพัฒนาโครงข่ายเส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อ เข้าสู่พื้นที่เขตนานาวาที่เพิ่มมากขึ้น ก็ส่งผลให้เขตนานาวาเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้กรุงเทพมหานครยังมีนโยบาย สนับสนุนพัฒนาพื้นที่เขตนานาวาให้เป็นย่านธุรกิจการเงินการธนาคาร

จนกระทั่งในปีพ.ศ.2540 จากการศึกษาของสถาบันสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพบว่า เขตนานาวามีจำนวนลูกจ้าง 108,566 คน จัดเป็นเขตที่มีจำนวนลูกจ้างมากเป็นอันดับที่ 11 ของกรุงเทพมหานคร มีสัดส่วนลูกจ้างต่อประชากรในเขตนานาวาเท่ากับ 1.15 และพบว่าเขตนานาวามีสถานประกอบการทั้งสิ้น 3,166 แห่ง(ร้อยละ 2.34 ของสถานประกอบการในกรุงเทพมหานคร) เป็นสถานประกอบการประเภทการผลิตถึง 1,128 แห่ง(ร้อยละ 0.83 ของสถานประกอบการในกรุงเทพมหานคร) โดยแขวงบางโพธิ์มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรม 338 แห่ง มีคนงาน 12,741 คน ส่วนแขวงช่องนนทรีมีโรงงานจำนวน 228 แห่ง จำนวนคนงาน 8,450 คน แต่โรงงานในแขวงช่องนนทรีส่วนใหญ่เป็นโรงงานที่มีการลงทุนสูงกว่า ทั้งนี้ยังมีตัวเลขแสดงถึงการเพิ่มขึ้นและลดลงของจำนวนโรงงานตลอดเวลา เป็นการแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการขยายตัวของอุตสาหกรรมในเขตนานาวาในอนาคตว่ายังมีอยู่ต่อไปตามสภาวะทางเศรษฐกิจ

จากวิวัฒนาการของการใช้ที่ดินบนพื้นที่เขตยานนาวา จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมบนพื้นที่ที่เริ่มมาจากการประกอบกิจกรรมตามสภาพทางภูมิศาสตร์อันเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรเป็นหลักในระยะเริ่มต้น ก่อนที่พื้นที่บริเวณนี้จะได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง วิวัฒนาการต่อมาเป็นย่านที่มีการกระจุกตัวของอุตสาหกรรม อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากแผนพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมเป็นหลัก ในเวลาเดียวกับที่กรุงเทพมหานครยังขาดแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน และต่อมาเมื่อกรุงเทพมหานครขยายขนาดเพิ่มขึ้นอีก พื้นที่เขตยานนาวาซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับย่านธุรกิจการค้าสีลมสาทร จึงถูกกำหนดเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของพาณิชย์กรรม และถูกกำหนดเป็นพื้นที่พัฒนาพิเศษในผังเมืองรวมกรุงเทพมหานครฉบับที่ 414 พ.ศ. 2542 เพื่อกระจายกิจกรรมซึ่งเป็นแหล่งงาน ย่านธุรกิจการค้าและอาคารสำนักงาน และจัดระเบียบการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับระบบโครงข่ายคมนาคมขนส่ง และจากการศึกษาของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ(2540) ก็พบว่า เขตยานนาวามีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงลักษณะพื้นที่(Location Characteristic) เนื่องจากมีตัวเลขแสดงจำนวนประชากรในเขตที่ลดลง ซึ่งเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางธุรกิจและพาณิชย์กรรม ที่มักจะมีประชากรอาศัยอยู่ในจำนวนที่น้อยมาก แต่เป็นแหล่งงานสำคัญของเมือง เป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมทางด้านพาณิชย์กรรมเกิดขึ้นในเวลากลางวัน การใช้พื้นที่เขตยานนาวาจึงมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงจาก พื้นที่พักอาศัยและพาณิชย์กรรม ไปเป็น “ศูนย์ธุรกิจและพาณิชย์กรรม”

3.3 สภาพทั่วไปและความสำคัญของเขตยานนาวา

เขตยานนาวาเป็นเขตที่ตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกของแม่น้ำ หลังจากกรุงเทพมหานครได้มีการจัดแบ่งพื้นที่เขตการปกครองใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2532 เขตยานนาวาจัดอยู่ในพื้นที่เมืองชั้นใน² (แผนที่ 3.1) ทางทิศใต้ของกรุงเทพมหานคร มีขนาดพื้นที่ 16,662 ตารางกิโลเมตร(ร้อยละ 1.06 ของพื้นที่ในกรุงเทพมหานคร) ความเจริญเติบโตในเขตยานนาวาเป็นผลมาจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะการพัฒนาโครงข่ายถนนสายหลักต่างๆที่ตัดผ่านไปยังพื้นที่รอบข้าง สายสำคัญๆได้แก่ ถนนพระรามที่ 3 และทางด่วนท่าเรือ-ดาวคะนอง ซึ่งเชื่อมผ่านพื้นที่เขตบางคอแหลมไปยังถนนพระรามที่ 9 ออกสู่พื้นที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา นอกจากนี้แล้ว เขตยานนาวายังได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวของเขตพาณิชย์กรรมเก่าในย่านสีลมสาทร อีกทั้งทางใต้ของเขตยานนาวายังติดกับพื้นที่เขตคลองเตย ซึ่งเป็นที่ตั้งของท่าเรือคลองเตย ท่าเรือที่สำคัญของประเทศอีกด้วย

² เขตเมืองชั้นในประกอบด้วย 20 เขต ได้แก่ เขตพระนคร ป้อมปราบ สัมพันธวงศ์ ปทุมวัน บางรัก ยานนาวา สาทร บางคอแหลม ดุสิต บางซื่อ พญาไท ราชเทวี ห้วยขวาง คลองเตย จตุจักร ธนบุรี คลองสาน บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ และดินแดง

3.3.1 ลักษณะทางกายภาพ

สภาพพื้นที่เขตยานนาวาเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรกรรม เดิมพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนผลไม้ประกอบด้วยลำประโดง และคลองเล็กๆประมาณ 20 คลอง เขตยานนาวาแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 2 แขวง ได้แก่ แขวงช่องนนทรี และแขวงบางโพงพาง

- แขวงช่องนนทรี : มีขนาดพื้นที่ประมาณ 9.98 ตารางกิโลเมตร มีประชากรในพื้นที่ 60,762 คน ความหนาแน่น 6,088.38 คนต่อตารางกิโลเมตร
- แขวงบางโพงพาง : มีขนาดพื้นที่ประมาณ 6.678 ตารางกิโลเมตร มีประชากรในพื้นที่ 48,984 คน ความหนาแน่น 7,335.13 คนต่อตารางกิโลเมตร

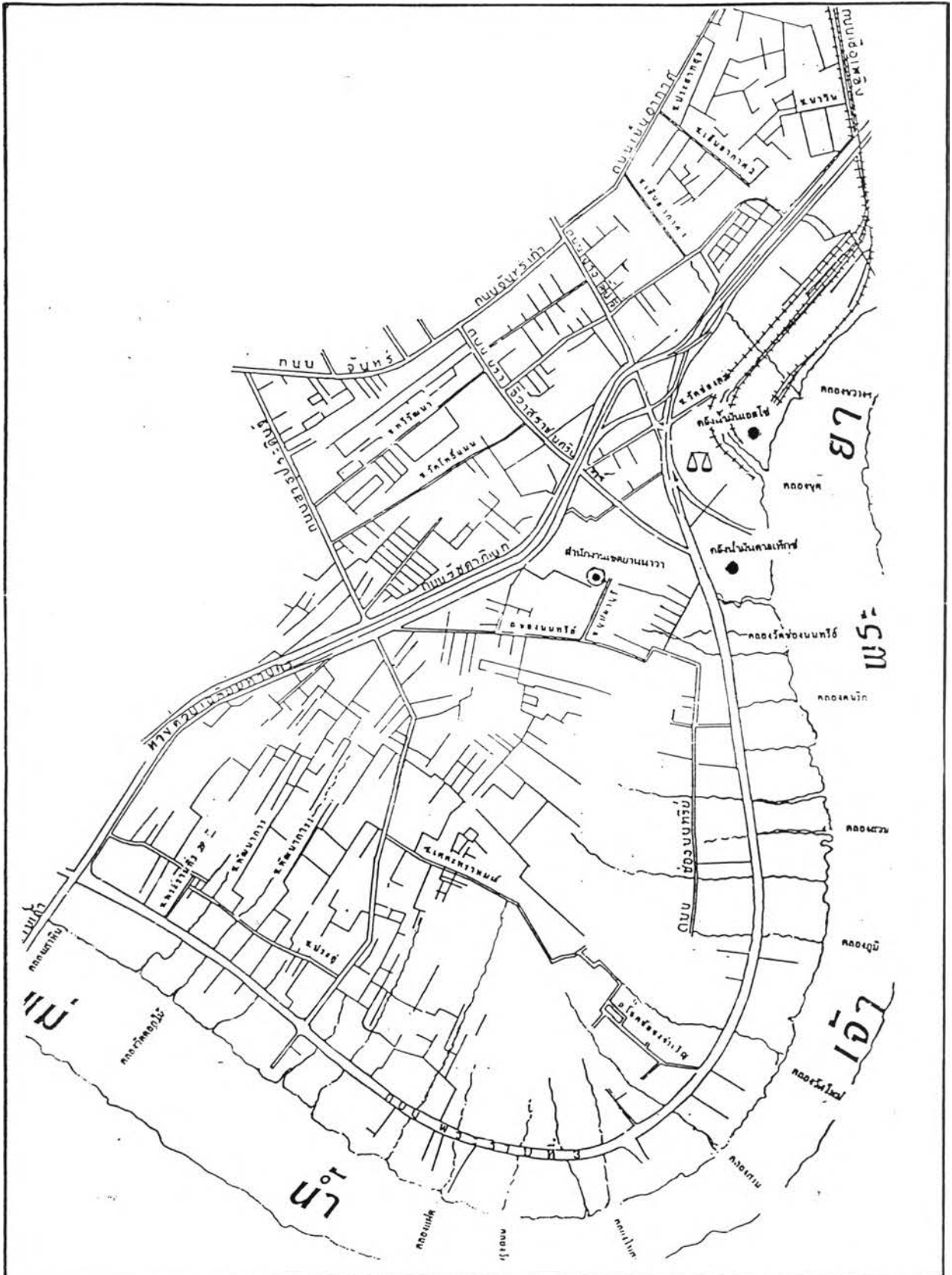
มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	: เขตสาทร
ทิศใต้	: แม่น้ำเจ้าพระยา เขตราชบุรีบูรณะ และเขตพระประแดง
ทิศตะวันออก	: เขตคลองเตย และแม่น้ำเจ้าพระยา
ทิศตะวันตก	: เขตบางคอแหลม และแม่น้ำเจ้าพระยา

3.3.2 เส้นทางคมนาคม

พ.ศ. 2519 เขตยานนาวาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างรวดเร็ว เนื่องจากได้เริ่มมีการเปิดใช้ถนนเลียบบแม่น้ำ และส่วนหนึ่งของถนนรัชดาภิเษกขนานกับแม่น้ำเจ้าพระยาถึงถนนอาจณรงศ์บริเวณคลองเตย เป็นถนนที่เชื่อมกับถนนเจริญกรุง ถนนสาธุประดิษฐ์ ถนนนางลิ้นจี่ และถนนเชื้อเพลิง โดยโครงการถนนเหล่านี้ตัดผ่านเข้าไปในบริเวณที่เป็นสวนผลไม้ ซึ่งเดิมเป็นพื้นที่ที่มีระดับการเข้าถึงต่ำมาก เป็นที่ดินราคาถูก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการค้าและที่อยู่อาศัยขึ้นแทนที่บริเวณเกษตรกรรมขึ้นอย่างรวดเร็ว ปีพ.ศ.2519 จึงอาจนับเป็นปีเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงในเขตยานนาวา

ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 ทางด่วนชั้นที่1 ท่าเรือ-ดาวคะนอง เริ่มเปิดใช้ และผ่านเข้ามาในเขตยานนาวา ส่งผลให้ระดับการเข้าถึงของพื้นที่เขตยานนาวาดีขึ้น ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินให้เกิดขึ้นเร็วยิ่งขึ้นในเวลาต่อมา

แผนที่แสดงโครงข่ายถนนสายหลักและรองในเขตยานนาวา แผนที่ 3.1

สัญลักษณ์ :   — ถนน   ++++ เส้นทางรถไฟ
                          ~ คลอง

บทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงข่ายถนนในปัจจุบันของเขตยานนาวา มีดังนี้ (แผนที่ 3.1)

1. โครงข่ายถนนสายหลัก

- ถนนพระรามที่ 3 แนวถนนตะวันออก - ตะวันตกของพื้นที่ มีขนาด 8 ช่องจราจร ทำหน้าที่เชื่อมพื้นที่ ฝั่งธนบุรีกับฝั่งกรุงเทพมหานคร โดยสะพานกรุงเทพ
- ถนนรัชดาภิเษก แนวถนนตะวันออกเฉียงเหนือ – ตะวันออกเฉียงใต้ ขนานตามแนวทางด่วนเฉลิมมหานคร ถนนสายนี้ช่วงเขตยานนาวาเป็นถนนขนาด 6 ช่องจราจร มีจุดเชื่อมต่อกับทางด่วนหลายจุด
- ถนนนราธิวาสราชนครินทร์ ขนาด 8 ช่องจราจร ทำหน้าที่กระจายรถจากพื้นที่ไปยังพื้นที่ใกล้เคียง

2. โครงข่ายถนนสายรอง

- ถนนจันทร์ ขนาด 4 ช่องจราจร มีจุดเชื่อมต่อกับทางด่วนชั้นที่ 2
- ถนนสาธุประดิษฐ์ ขนาด 4 ช่องจราจร
- ถนนจันทร์ – ถนนเย็นอากาศ ถนนเย็นอากาศทำหน้าที่เป็นเพียงเส้นทางกระจายรถออกสู่ถนนพระรามที่ 4 เท่านั้น เนื่องจากมีขนาดเพียง 2 ช่องจราจร

3.4 ชุมชนแออัดเขตยานนาวา

ปัจจุบัน(พ.ศ.2544)จากการสอบถามข้อมูลจากหน่วยงานราชการที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับชุมชนแออัดต่างๆ ได้แก่ ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด การเคหะแห่งชาติ กองวิชาการและแผนงาน สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร และฝ่ายพัฒนาชุมชนเขตยานนาวา พบว่ามีผลการนับสำรวจจำนวนชุมชนแออัดที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างของคำนิยามที่แต่ละหน่วยงานใช้ในการดำเนินการสำรวจ ในการศึกษาครั้งนี้จึงได้เลือกเอาตัวเลขการสำรวจ และรายชื่อชุมชนแออัดจากฝ่ายพัฒนาชุมชน เขตยานนาวา ซึ่งเป็นตัวเลขและรายชื่อชุมชนที่ทางเขตใช้อยู่ในปัจจุบัน คือ มีชุมชนทั้งสิ้น 28 ชุมชน³ (แผนที่ 3.2 และ 3.3) เป็นชุมชนขนาดใหญ่ 1 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนเชิงเพลิงพัฒนา ชุมชนขนาดกลาง 8 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนโรงสี ชุมชนร่วมพัฒนาเชื้อเพลิง 2 ชุมชนเย็นอากาศ ชุมชนวัดช่องลม ชุมชนคลองขวาง ชุมชนปรีชา 1 ชุมชนโสมมัย-อร่ามดวง และชุมชนร่วมพัฒนาชองนนทรี และชุมชนขนาดเล็ก 19 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนคลองสวน ชุมชน

³ ฐานข้อมูลชุมชนของหน่วยงานของกรุงเทพมหานคร ได้มีการจัดแบ่งประเภทชุมชน ออกเป็นชุมชนย่อย ประเภทต่างๆ แต่จากการสอบถามเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานพัฒนาชุมชนพบว่า ยังคงใช้นโยบายเดียวกันกับชุมชนทุกรูปแบบ และการแบ่งประเภทชุมชนนั้นเพียงเพื่อให้เกิดความชัดเจนเพิ่มขึ้นเท่านั้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงไม่แบ่งแยกชุมชนเมืองออกจากชุมชนแออัด

หลังวัดดอกไม้ ชุมชนวัดคลองภูมิ ชุมชนบัวหลวง ชุมชนศาลเทือกซ์ ชุมชนหลังบึงน้ำมันเอสโซ่ ชุมชนเจ้าพระยา ชุมชนจตุรมิตร ชุมชนคลองเสาหิน ชุมชนปากคลองसान ชุมชนคลองแฝด ชุมชนปากคลองวัดดอกไม้ ชุมชนเศตะพราหมณ์ ชุมชนสามัคคีรวมใจ ชุมชนประสานสุข ชุมชนปากคลองช่องนนทรี ชุมชนคลองด่าน และชุมชนชอยพัฒนาการ1(ตารางที่ 3.1)

ตารางที่ 3.1 แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับชุมชนแออัดขนาดต่างๆในเขตยานนาวา

ชุมชนแออัดขนาดเล็ก			
ลำดับที่	ชื่อชุมชน	ที่อยู่	บ้าน(หลังคาเรือน)
1	คลองสวน	ริมถนนพระรามที่ 3	85
2	หลังวัดคลองใหม่	ช.วัดคลองใหม่ ถ.พระรามที่ 3	115
3	วัดคลองภูมิ	ช.วัดคลองภูมิ ถ.นนทรี	135
4	บัวหลวง	ช.วัดช่องนนทรี ถ.นนทรี	55
5	ศาลเทือกซ์	ริมถนนพระรามที่ 3	70
6	หลังบึงน้ำมันเอสโซ่	ช.หลังบึงน้ำมันเอสโซ่ ถ.พระรามที่ 3	99
7	เจ้าพระยา	ถ.พระรามที่ 3	120
8	จตุรมิตร	ช.จตุรมิตร ถ.พระรามที่ 3	69
9	คลองเสาหิน	ริมถนนพระรามที่ 3	79
10	ปากคลองसान	ช.ทศสิน ถ.โชคชัยจงเจริญ	25
11	คลองแฝด	ช.ปรีชานนท์ ถ.พระรามที่ 3	80
12	ปากคลองวัดดอกไม้	ช.วัดดอกไม้ ถ.พระรามที่ 3	55
13	เศตะพราหมณ์	ช.สาธุประดิษฐ์ 49 ถ.สาธุประดิษฐ์	80
14	สามัคคีรวมใจ	ช.ช้างธนาคารกรุงไทยฯ ถ.พระรามที่ 3	65
15	ประสานสุข	ช.ประสานสุข ถ.เย็นอากาศ	22
16	ชอยสวรรค์สุข	ช.นาคสุวรรณ ถ.นนทรี	77
17	ปากคลองช่องนนทรี	ถ.พระรามที่ 3	22
18	คลองด่าน	ช.ทศสิน ถ.พระรามที่ 3	55
19	ข้างชอยพัฒนาการ 1	ช.พัฒนาการ 1 ถ.สาธุประดิษฐ์	65
ชุมชนแออัดขนาดกลาง			
ลำดับที่	ชื่อชุมชน	ที่อยู่	บ้าน(หลังคาเรือน)
1	โรงสี	ช.โรงสี ถ.พระรามที่ 3	179
2	ร่วมพัฒนาเชื้อเพลิง 2	ร่วมพัฒนาเชื้อเพลิง ถ. เชื้อเพลิง	145
3	เย็นอากาศ	ช.เย็นอากาศ 2 ถ.พระรามที่ 3	240
4	วัดช่องลม	ช.วัดช่องลม ถ.พระรามที่ 3	160

5	คลองขวาง	ริมถนนพระรามที่ 3	158
6	ปรีชา 1	ช.ปรีชา 1 ถ.สาธุประดิษฐ์	150
7	โสณมัย-อร่ามดวง	ช.สาธุประดิษฐ์ 28 ถ.สาธุประดิษฐ์	244
8	ร่วมพัฒนาช่องนนทรี	ช.วัดช่องนนทรี ถ.นนทรี	200
ชุมชนแออัดขนาดใหญ่			
ลำดับที่	ชื่อชุมชน	ที่อยู่	บ้าน(หลังคาเรือน)
1	เชื้อเพลิงพัฒนา	ช.เชื้อเพลิงพัฒนา ถ.พระรามที่ 3	665

ที่มา : ข้อมูลจากฝ่ายพัฒนาชุมชนแออัดเขตยานนาวา พ.ศ.2544

โดยชุมชนแออัดขนาดใหญ่และขนาดกลางในเขตยานนาวา มีตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนกระจุกตัวบริเวณตอนต้นของถนนรัชดา และพระรามที่3(ในช่วงเขตยานนาวา) บริเวณที่เชื่อมต่อกับเขตคลองเตย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่จัดว่ามีระดับการเข้าถึงที่ดีบริเวณหนึ่งของพื้นที่เขตยานนาวา ส่วนชุมชนแออัดขนาดเล็กมีตำแหน่งที่ตั้งกระจายไปตลอดแนวถนนพระรามที่3 จนถึงแนวทางด่วนเฉลิมมหานคร(แผนที่ 3.3 และ 3.4)

3.4.1 ประเภทของชุมชนแออัดในเขตยานนาวา

จากการศึกษาเพื่อเสนอแนะรูปแบบเคหะชุมชนของผู้มีรายได้ต่ำในเมือง กรณีศึกษา “สลัมคลองเตย” โดยสมศักดิ์ ธรรมเวชวิถิ(2530;หน้า 20) แบ่งกลุ่มชุมชนแออัดจากที่ตั้งและระยะจากศูนย์กลางเมืองออกเป็น 7 กลุ่มคือ

1. ชุมชนชุมชนแออัดในเขตเก่าแก่ชั้นในสุดของกรุงเทพมหานคร ได้แก่ เขตพระนคร เขตป้อมปราบ และเขตสัมพันธวงศ์
2. ชุมชนแออัดในเขตชั้นในใหม่ ได้แก่ เขตปทุมวัน บางรัก และบางส่วนของเขตพญาไท(ริมทางรถไฟสายตะวันออก)
3. ชุมชนแออัดบริเวณย่านที่อยู่อาศัย ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 เขตใหญ่ๆ ได้แก่ เขตจันทน์นนทบุรี พญาไท ห้วยขวาง และพระโขนงเหนือ ถนนสุขุมวิทและคลองพระโขนง ในฝั่งพระนคร และเขตบางกอกน้อย บางกอกใหญ่ ฝั่งธนบุรี
4. สลัมกระจายตัว ได้แก่ เขตบางเขน บางกะปิ พระโขนง (ตั้งแต่ถนนบางนา หัวหมากฝั่งตะวันออก)
5. เขตชุมชนแออัดโดดเดี่ยว ได้แก่ เขตลาดกระบัง มีนบุรี หนองแขม
6. ชุมชนแออัดตามทางยาวเชิงเศรษฐกิจ ตั้งอยู่เป็นกลุ่มริมถนนสายสำคัญต่างๆ

7. ชุมชนแออัดโรงงาน ได้แก่ ชุมชนแออัดที่เกิดขึ้นตามการเติบโตของอุตสาหกรรมระดับต่าง ๆ บริเวณที่เห็นได้ชัดคือ เขตยานนาวาและพระโขนง(เฉพาะย่านคลองเตย) เขตธนบุรีและเขตคลองสาน นอกจากนี้ยังรวมถึงโกดังสินค้าตามริมแม่น้ำเจ้าพระยา

จากการแบ่งกลุ่มชุมชนแออัดจากเกณฑ์ดังกล่าว จะเห็นว่าชุมชนแออัดในเขตยานนาวาจัดอยู่ในกลุ่มชุมชนแออัดโรงงาน แต่เนื่องจากการที่เขตยานนาวาได้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่เขตการปกครองใหม่ ลักษณะของชุมชนแออัดที่มีความสัมพันธ์กับโรงงานจึงไม่เด่นชัดดังแต่ก่อน ทั้งนี้ก็อาจใช้เกณฑ์การจัดกลุ่มนี้ได้ เนื่องจาก เขตยานนาวายังคงเป็นเขตที่มีโรงงานอุตสาหกรรมและโกดังสินค้ากระจุกตัวอยู่จำนวนมากเมื่อเทียบกับเขตอื่นในเขตเมืองชั้นใน(ตารางที่ 3.2)

ตารางที่ 3.2 แสดงจำนวนโรงงานและจำนวนแรงงานในพื้นที่เขตต่างๆในเมืองชั้นใน

ลำดับที่	เขต	จำนวนโรงงาน	จำนวนแรงงาน(คน)
1.	ราชบุรีบูรณะ	920	24,498
2.	บางคอแหลม	679	20,891
3.	ยานนาวา	646	23,882
4.	ธนบุรี	527	9,928
5.	คลองสาน	485	13,463
6.	บางซื่อ	455	8,492
7.	สาทร	439	8,741
8.	บางกอกใหญ่	394	8,887
9.	คลองเตย	390	12,318
10.	พระโขนง	335	16,669
11.	บางพลัด	307	8,361
12.	บางกอกน้อย	208	3,425
13.	บางรัก	193	5,241
14.	พระนคร	121	2,422
15.	ดุสิต	87	3,089
16.	สัมพันธวงศ์	61	895

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ.2542

นอกจากนี้ในการศึกษาเดียวกัน ยังมีการพิจารณาค่าแห่งที่ตั้งของชุมชนแออัด กับระยะห่างจากศูนย์กลางเมือง ซึ่งนับจากสี่แยกปทุมวัน พบว่า เขตยานนาวา เป็นเขตที่มีระยะห่างจากศูนย์กลางเมืองเป็นระยะทาง 5.1 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ที่มีระยะห่างจากศูนย์กลางเมืองในระดับใกล้เคียงกับ เขตดุสิต ห้วยขวาง

ธนบุรี บางกอกน้อย และบางกอกใหญ่ เขตดังกล่าวข้างต้นเป็นเขตที่มีระยะห่าง 5-6 กิโลเมตรจากสี่แยกปทุมวัน เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของระยะห่างจากศูนย์กลางเมืองในเขตที่มีชุมชนแออัดตั้งอยู่ 7.1 กิโลเมตร เขตยานนาวาจึงจัดว่าเป็นพื้นที่ที่มีแรงดึงดูดและเหมาะสมกับความต้องการในการเลือกที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย ที่ต้องการมีที่พักอาศัยใกล้แหล่งงานหรือธุรกิจ เพื่อโอกาสด้านการเดินทางและการประกอบอาชีพ และเช่นเดียวกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร ชุมชนแออัดเขตยานนาวามีแนวโน้มที่จะลดจำนวนลงจากการไล่ที่และการสร้างระบบสาธารณูปโภคของรัฐ แต่กลุ่มคนที่ถูกไล่ที่บางส่วนได้ย้ายเข้าสู่ชุมชนอื่นที่ยังไม่ประสบกับปัญหาการไล่ที่ นอกจากนี้การขยายตัวตามธรรมชาติ และการอพยพย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯก็ยังคงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลให้ตัวเลขจำนวนประชากรในชุมชนแออัดมีเพิ่มขึ้น ระหว่างปี พ.ศ. 2533 และ 2539 พบว่ามีชุมชนแออัดในเขตยานนาวาเพิ่มขึ้น 1 ชุมชน จากเดิม 26 ชุมชน เป็น 27 ชุมชนจำนวนหลังคาเรือนและประชากรลดลงเพียงเล็กน้อย แต่จำนวนครัวเรือนลดลงอย่างมาก(สถาบันวิจัยสังคม : 2540 : 106) และร้อยละ 81.48 เป็นชุมชนแออัดบนที่ดินของเอกชน มีเพียง 5 ชุมชน(ร้อยละ 18.52)ที่อยู่บนที่ดินของรัฐ เป็นชุมชนบุกรุก 10 ชุมชน (ร้อยละ 37.04) โดยชุมชนที่เหลืออยู่บนที่ดินที่มีลักษณะผสมระหว่าง บุกรุก/เช่าที่ และเช่าบ้าน

จากสภาพของชุมชนแออัดที่ตั้งอยู่บนที่ดินของเอกชนถึง ร้อยละ 81.48 และบุกรุกถึง 10 ชุมชน แสดงถึงปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดเขตยานนาวา ในการพัฒนาพื้นที่ ผลกระทบต่อที่อยู่อาศัยประเภทนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามกลไกตลาด จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนเพื่อจัดความสัมพันธ์เกี่ยวกับรูปแบบที่อยู่อาศัยชุมชนแออัด รวมไว้ในแผนพัฒนาเขตด้วย

ชุมชนแออัด 28 ชุมชน ในเขตยานนาวา พ.ศ.2544

สัญลักษณ์ : ○ ชุมชนแออัด

1.ชุมชนประสาตสุข	10.ชุมชนปากคลองช่องนนทรี	19.ชุมชนปากคลองสาน
2.ชุมชนเย็นอากาศ	11.ชุมชนร่วมพัฒนาช่องนนทรี	20.ชุมชนคลองด่าน
3.ชุมชนเชื้อเพลิงพัฒนา	12.ชุมชนบัวหลวง	21.ชุมชนเจ้าพระยา
4.ชุมชนร่วมพัฒนาเชื้อเพลิง	13.ชุมชนซอยสรรค์สุข	22.ชุมชนคลองแฝด
5.ชุมชนคลองขวาง	14.ชุมชนเศตะพราหมณ์	23.ชุมชนหลังปี่มเอสโซ่
6.ชุมชนวัดช่องลม	15.ชุมชนปรีชา1	24.ชุมชนปากคลองวัดคอกไม้
7.ชุมชนโรงสี	16.ชุมชนคลองสวน	25.ชุมชนจตุรมิตร
8.ชุมชนสามัคคีร่วมใจ	17.ชุมชนคลองภูมิ	26.ชุมชนคลองเสาหิน
9.ชุมชนศาลเทึกซ์	18.ชุมชนหลังวัดคลองใหม่	27.ชุมชนซอยพัฒนาการ1
		28.ชุมชนโสณมัย-อร่ามดวง

แผนที่ 3.2

<p>ชุมชนแออัดขนาดต่างๆ</p> <p>สัญลักษณ์: ● ชุมชนแออัดขนาดเล็ก</p> <p>● ชุมชนแออัดขนาดกลาง ● ชุมชนแออัดขนาดใหญ่</p>	<p>แผนที่ 3.3</p>
<p>บทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด: กรณีศึกษาชุมชนซอยพัฒนาการ และชุมชนคลองด่าน เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร</p>	

3.4.2 การแบ่งกลุ่มชุมชนเพื่อศึกษาบทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด

จากการเดินสำรวจพื้นที่ และสำรวจด้วยภาพถ่ายทางอากาศ พบว่าชุมชนแออัดในพื้นที่เขตยานนาวา สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ตามตำแหน่งที่ตั้งของชุมชน คือ ชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินขึ้นอย่างเข้มข้นแล้ว และชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ยังไม่เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินขึ้นอย่างเข้มข้น

ชุมชนกลุ่มแรก คือชุมชนที่มีตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนอยู่ในพื้นที่ที่เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินขึ้นอย่างเต็มพื้นที่แล้วนั้น ส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นมานานกว่า อยู่บนพื้นที่ที่มีระดับการเข้าถึงที่ดีกว่า แต่พื้นที่ชุมชนมักจะอยู่ในพื้นที่ปิดล้อม ด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินรูปแบบอื่น เช่น อาคารพาณิชย์ โกดังสินค้า โรงงานอุตสาหกรรม และอื่นๆ ส่งผลให้พื้นที่ของชุมชนถูกจำกัด ไม่สามารถขยายได้ง่าย ลักษณะการปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนต่อเนื่องหลังคาต่อหลังคา โดยมากมีเพียงเส้นทางสัญจรภายในชุมชน เป็นพื้นที่โล่งว่างนอกอาคารรูปแบบหลักของพื้นที่ชุมชน

ชุมชนกลุ่มที่สอง คือชุมชนที่มีตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่ยังไม่เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินขึ้นอย่างเข้มข้น มีระดับการเข้าถึงชุมชนที่ต่ำกว่าชุมชนกลุ่มแรก และเนื่องจากไม่ได้รับความกดดันจากการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เข้มข้นมากนัก ส่งผลให้การปลูกสร้างบ้านเรือน หรือลักษณะการใช้พื้นที่ของชุมชนมีการกระจายตัวสูงกว่า และชุมชนกลุ่มนี้มักจะมียกระดับการเข้าถึงของชุมชนในระดับต่ำกว่าชุมชนในกลุ่มแรก

นอกจากการตั้งบ้านเรือนที่มีการกระจายตัวที่แตกต่างกัน และส่งผลให้มีความแตกต่างของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนทั้งสองกลุ่มดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อพื้นที่โล่งว่างภายในชุมชนแออัดให้มีลักษณะที่แตกต่างกันคือ ลักษณะของเส้นทางสัญจรภายในชุมชน

เส้นทางสัญจรภายในชุมชนแออัด

ชุมชนแออัด 28 ชุมชนในเขตยานนาวา เป็นชุมชนที่ได้รับการพัฒนา ปรับปรุงเส้นทางสัญจรภายในชุมชนเป็นพื้นคอนกรีตแล้วมีจำนวน 21 ชุมชน และยังไม่ได้รับการปรับปรุงสภาพเส้นทางสัญจร 7 ชุมชน ซึ่งชุมชนที่ยังไม่ได้รับการปรับปรุงสภาพเส้นทางสัญจรให้เป็นพื้นคอนกรีตขนาด 1.2 เมตรโดยการเคหะแห่งชาตินั้น ส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนบุกรุก ดังตารางที่ 3.3 แสดงกลุ่มชุมชนแออัดในเขตยานนาวา

พื้นที่ที่ยังไม่เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตยานนาวา

(แปลจากภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ.2542)

สัญลักษณ์: พื้นที่ที่ยังไม่เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดิน

บทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด:กรณีศึกษาชุมชนซอยพัฒนาการ 1

และชุมชนคลองด่าน เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร

นางสาวกฤติยา ไชยธนะสันติศ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 3.4

ตารางที่ 3.3 แสดงกลุ่มของชุมชนแออัดตามเกณฑ์ด้านความเข้มข้นของการใช้ที่ดินโดยรอบชุมชน และเกณฑ์การปรับปรุงเส้นทางสัญจรภายในชุมชน

ตำแหน่งที่ตั้งชุมชน	ขนาดของชุมชน	ชุมชนที่ได้รับการพัฒนาเส้นทางสัญจรภายในชุมชนแล้ว	ชุมชนที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาเส้นทางสัญจร
ชุมชนแออัดที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินขึ้นอย่างเข้มข้นแล้ว	ชุมชนขนาดเล็ก	1.ชุมชนเชื้อเพลิงพัฒนา 2.ชุมชนศาลเท็กซ์ 3.ชุมชนคลองเสาหิน 4.ชุมชนปากคลองช่องนนทรี 5.ชุมชนเศตะพราหมณ์ 6.ชุมชนซอยพัฒนาการ1 7.ชุมชนประสาธสุข 8.ชุมชนซอยสรรค์สุข	1. ชุมชนหลังป้อมเอสโซ่ 2. ชุมชนเจ้าพระยา 3. ชุมชนจตุรมิตร 4. ชุมชนปากคลองวัดคอกไม้ 5. ชุมชนคลองสวน 6. ชุมชนสามัคคีร่วมใจ
	ชุมชนขนาดกลางและขนาดใหญ่	1. ชุมชนโรงสี 2. ชุมชนร่วมพัฒนาเชื้อเพลิง 3. ชุมชนเย็นอากาศ 4. ชุมชนวัดช่องลม 5. ชุมชนคลองขวาง 6. ชุมชนปรีชา 7. ชุมชนโศภมัย-อร่ามดวง 8. ชุมชนร่วมพัฒนาช่องนนทรี	-----
ชุมชนแออัดที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่ยังไม่เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินขึ้นอย่างเต็มพื้นที่	ชุมชนขนาดเล็ก	1. ชุมชนปากคลองสาน 2. ชุมชนคลองแฝด 3. ชุมชนบัวหลวง 4. ชุมชนคลองภูมิ 5. ชุมชนหลังวัดคลองใหม่	1. ชุมชนคลองด่าน
	ชุมชนขนาดกลางและขนาดใหญ่	-----	-----

การศึกษาถึงบทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด จะเลือกทำการศึกษาเฉพาะชุมชนขนาดเล็ก เนื่องจากชุมชนขนาดเล็กจะช่วยให้การศึกษาถึงบทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนมีความชัดเจนกว่าในชุมชนแออัดที่ขนาดกลางและใหญ่ ซึ่งจะมีความซับซ้อนมากขึ้นไป และในการศึกษานี้ก็จะเลือกชุมชนแออัดเพื่อทำการศึกษาจากกลุ่มชุมชนที่มีตำแหน่งที่ตั้งต่างกัน และมีสภาพทางสัญจรภายในชุมชนต่างกันมาศึกษา สำหรับชุมชนแออัดในกลุ่มที่มีตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนอยู่ในพื้นที่ที่เกิด

<p>ชุมชนแออัด 4 กลุ่ม ตามเกณฑ์ด้านตำแหน่งที่ตั้งและพื้นผิวของเส้นทางสัญจรในชุมชน</p>	<p>แผนที่ 3.5</p>
<p>สัญลักษณ์:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ตั้งอยู่บนพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเข้มข้น ปรับปรุงเส้นทางสัญจรแล้ว ● ตั้งอยู่บนพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเข้มข้น ยังไม่ปรับปรุงเส้นทางสัญจร ● ตั้งอยู่บนพื้นที่ที่ยังไม่เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินเข้มข้น ปรับปรุงทางสัญจรแล้ว ● ตั้งอยู่บนพื้นที่ที่ยังไม่เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินเข้มข้น ยังไม่ปรับปรุงทางสัญจร 	

<p>ตำแหน่งที่ตั้งชุมชนศึกษา</p> <p>สัญลักษณ์: ชุมชนศึกษา</p>	<p>แผนที่ 3.6</p>
<p>บทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด: กรณีศึกษาชุมชนซอยพัฒนาการ 1 และชุมชนคลองด่าน เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร</p> <p>นางสาวกฤติยา ไชยชนะสัมพันธ์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>	

การใช้ประโยชน์ที่ดินขึ้นอย่างเข้มข้นแล้ว ในการศึกษาครั้งนี้ได้สุ่มเลือก ชุมชนชอยพัฒนาการ1 มาทำการศึกษา ส่วนชุมชนที่มีตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนอยู่ในพื้นที่ที่ยังไม่เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินขึ้นอย่างเต็มพื้นที่นั้น ได้แก่ ชุมชนคลองด่าน โดยชุมชนชอยพัฒนาการ1 เป็นชุมชนที่ได้รับการปรับปรุงสภาพเส้นทางสัญจรภายในชุมชนจากการเคหะแห่งชาติแล้ว และชุมชนคลองด่านเป็นชุมชนที่ยังไม่ได้รับการปรับปรุงสภาพเส้นทางสัญจรภายในชุมชน มีรายละเอียดชุมชนดังต่อไปนี้

3.5 ประวัติและสภาพทั่วไปของชุมชนศึกษา

3.5.1 ชุมชนชอยพัฒนาการ1

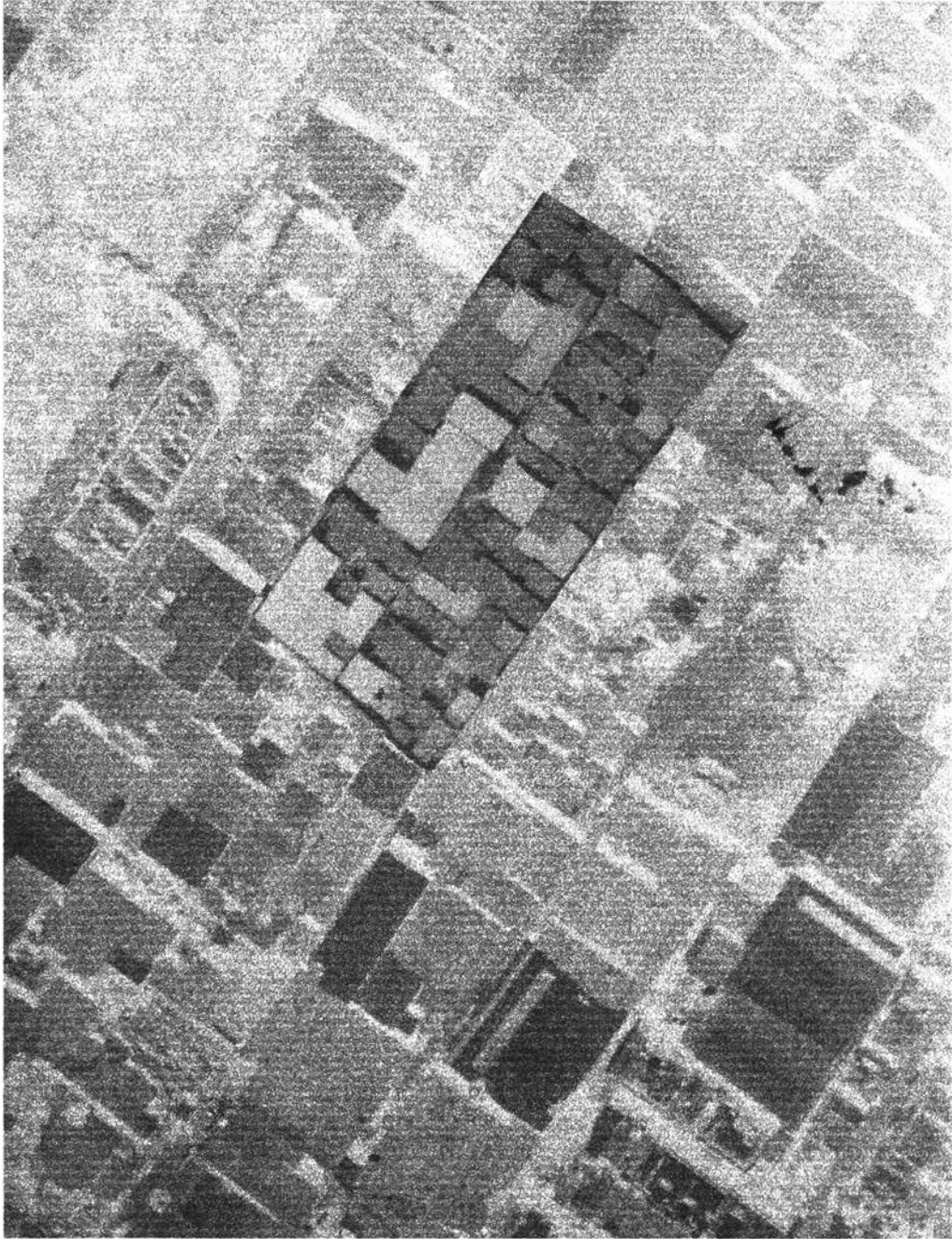
ชุมชนชอยพัฒนาการ1 เดิมใช้ชื่อว่า”ชุมชนข้างชอยพัฒนาการ1” เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ชื่อกับชุมชนชอยพัฒนาการ1 ซึ่งปัจจุบันไม่มีชุมชนดังกล่าวอยู่แล้ว จึงได้เปลี่ยนจากชุมชนข้างชอยพัฒนาการ1 มาเป็นชุมชนชอยพัฒนาการ1 โดยตัดคำว่า”ข้าง”ทิ้งไป ชุมชนชอยพัฒนาการ1 ตั้งอยู่บนพื้นที่ปิดล้อมในชอยพัฒนาการ1 ลึกเข้าไปด้านหลังอาคารพาณิชย์ ล้อมรอบด้วยโกดังสินค้าและโรงงานอุตสาหกรรม มีทางเข้า-ออกชุมชนทางด้านทิศเหนือของชุมชน เชื่อมไปสู่ชอยสาธิตประดิษฐ์46 และทางด้านทิศตะวันตกของชุมชน ออกสู่ชอยพัฒนาการ1

ชุมชนชอยพัฒนาการ1 มีขนาดพื้นที่ชุมชน 6,213.6 ตารางเมตร หรือ 3.9 ไร่ มีพื้นที่โล่งว่างนอกอาคารภายในชุมชน 731.52 ตารางเมตร คิดเป็นร้อยละ 9.96 ของพื้นที่ชุมชน(แผนที่3.8) มีบ้านเรือนปลูกสร้างอยู่ประมาณ 80 หลังคาเรือน จำนวนสมาชิกที่มีทะเบียนบ้านและแจ้งกับกรุงเทพมหานครมีจำนวน 182 คน ทั้งนี้จากการสอบถามผู้อาศัยอยู่ในชุมชนและผู้นำชุมชน พบว่านอกจากผู้อาศัยที่มีทะเบียนบ้านที่แจ้งเอาไว้กับกรุงเทพมหานคร ยังมีผู้อาศัยในลักษณะของการเช่าบ้านและเช่าห้อง จำนวนผู้อาศัยอยู่จริงในชุมชนจึงมีจำนวนประมาณ 500-600 คน โดยลักษณะการครอบครองที่ดินของผู้อาศัยในชุมชนมีทั้งในลักษณะที่เป็นที่ดินของตนเอง และเช่ามีสัญญาจากเจ้าของที่ดิน ซึ่งเป็นเอกชนหลายราย และผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีทั้งที่อพยพเข้ามาจากต่างจังหวัด และย้ายเข้ามาจากบริเวณอื่นในกรุงเทพมหานคร ปัจจุบันชุมชนชอยพัฒนาการ1 เป็นชุมชนที่มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนแล้วสภาพบ้านเรือนในชุมชนชอยพัฒนาการ1 ส่วนใหญ่เป็นบ้านเรือนที่ปลูกสร้างในลักษณะที่มั่นคงถาวร ปลูกขึ้นแน่นชิดติดกัน พื้นที่โล่งว่างที่มีอยู่ในชุมชนอยู่ในรูปแบบเส้นทางสัญจรเป็นหลัก ความกว้าง 1.2 เมตร พื้นผิวคอนกรีต เส้นทางสัญจรในชุมชนชอยพัฒนาการ1 เป็นเส้นทางเชื่อมต่อกันในลักษณะ”ไม่สับสน”(Simplicity) บนเส้นทางสัญจรมีวัดดู อุกรณ์จัดวางเอาไว้เป็นระยะๆ บนเส้นทางสัญจรสายหลัก(A1)(ดูแผนที่3.8) มีการติดตั้งไฟส่องสว่างและเครื่องกระจายเสียง 1 จุด

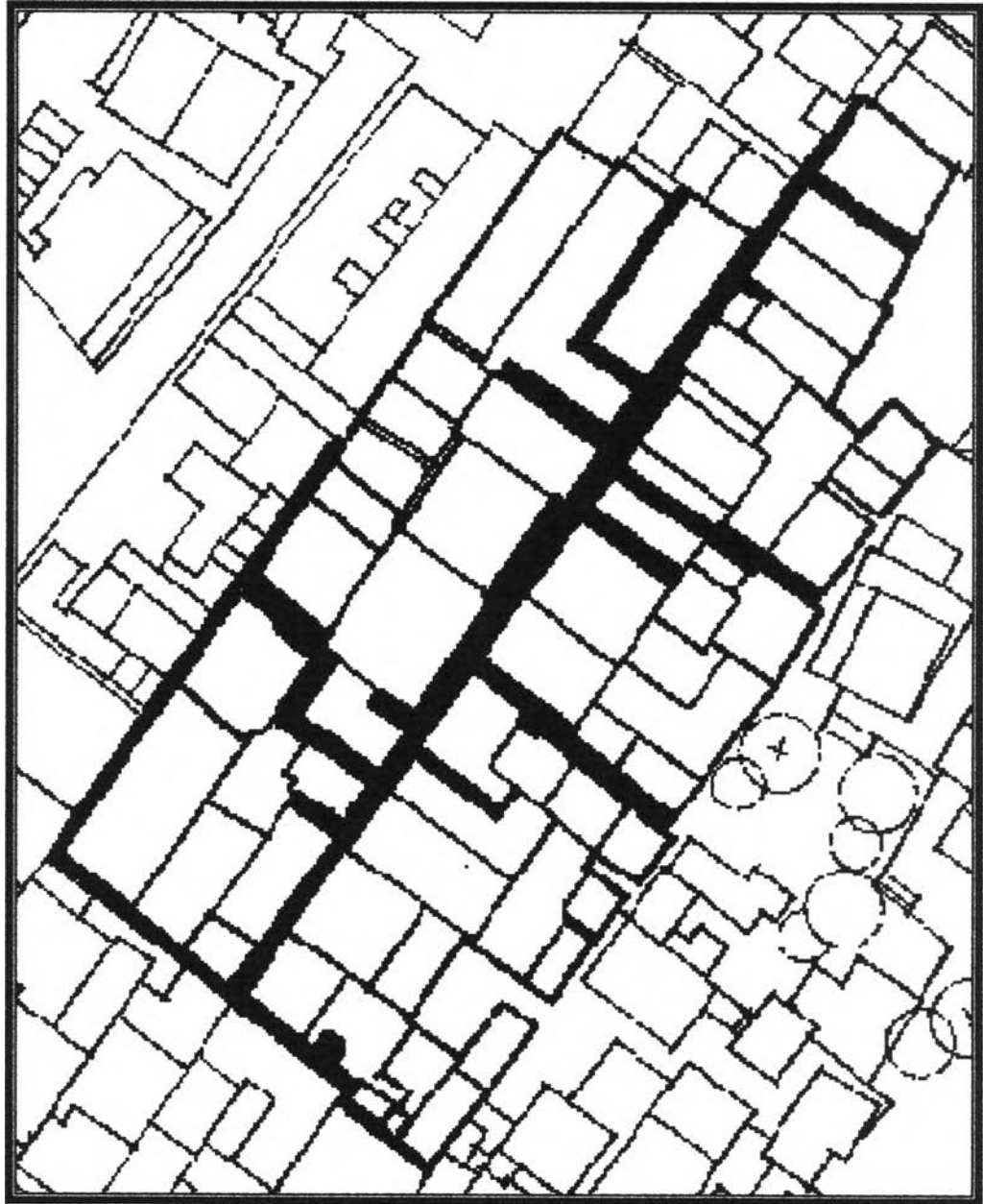

นอกจากพื้นที่โล่งว่างในชุมชนในรูปแบบของเส้นทางสัญจรแล้ว ในชุมชนชอยพัฒนาการยังมีพื้นที่ว่างจากการปลูกสร้างอาคารเป็นพื้นที่ลานขนาดเล็ก ดังนั้นพื้นที่โล่งว่างในชุมชนชอยพัฒนาการ1 จึงแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1. เส้นทางสัญจรหลัก 2. เส้นทางสัญจรรอง 3.ชอย 4.พื้นที่กึ่งสาธารณะ 5.ลาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

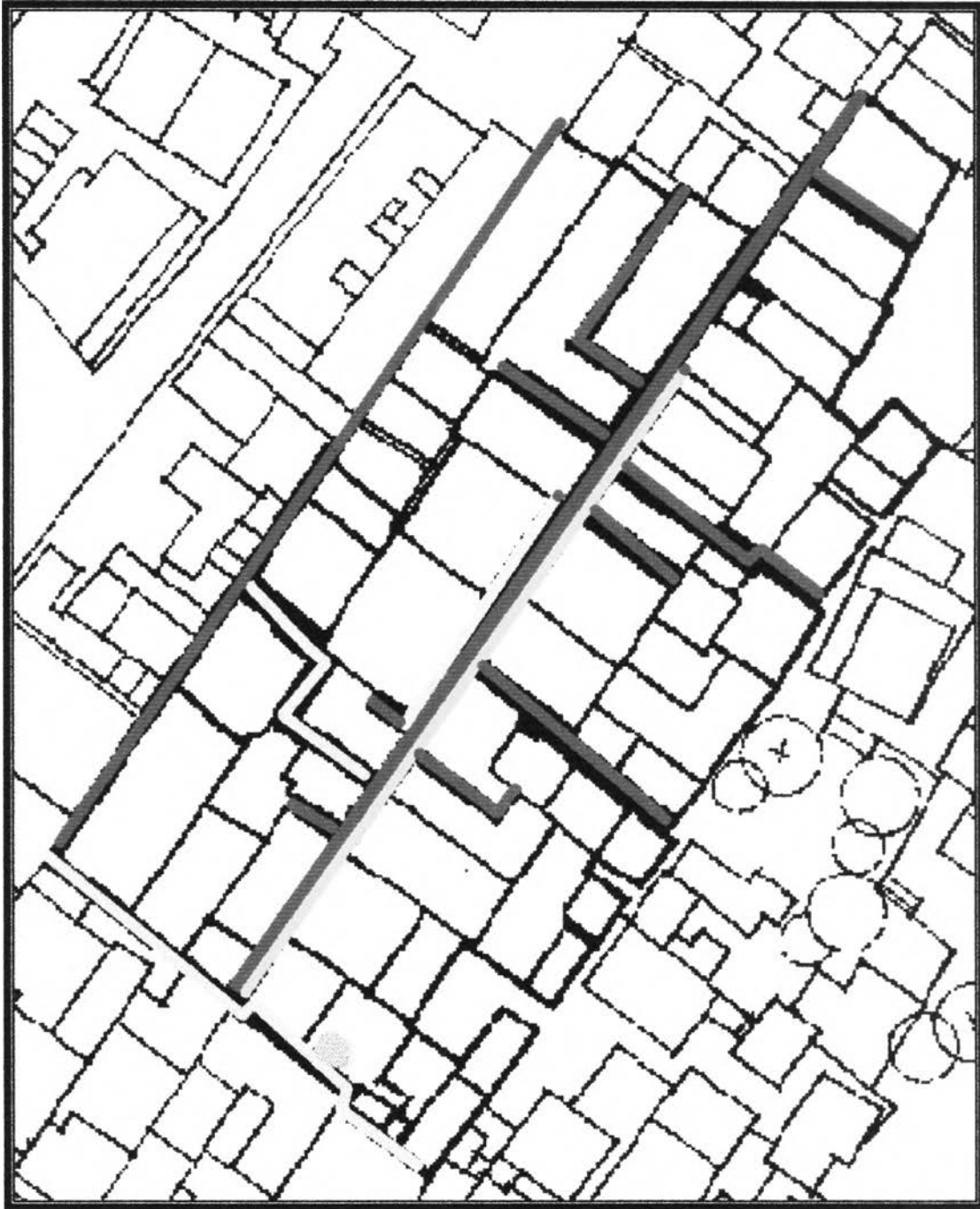
- เส้นทางสัญจรสายหลัก ซึ่งได้แก่ เส้นทางสัญจรที่มีทางเชื่อมสู่ทางเข้า-ออกชุมชน เส้นทางสัญจรสายหลักในชุมชนชอยพัฒนาการ1 มีอยู่ 2 เส้นทาง(แผนที่3.8) เป็นเส้นทางที่มีพื้นผิวเป็นคอนกรีต เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือปรับปรุงจากการเคหะแห่งชาติแล้ว พื้นผิวคอนกรีตมีขนาดความกว้างตามมาตรฐานของการเคหะแห่งชาติ คือ 1.2 เมตร เป็นขนาดที่รถจักรยานยนต์ และรถเข็นสามารถผ่านเข้าออกได้ ไม่มีความชัน จัดเป็นพื้นที่ลักษณะเป็น เส้น (linear) บริเวณเส้นทางสัญจรสายหลัก A1 มีศาลาบูชาของชุมชนตั้งอยู่ และเป็นบริเวณเดียวที่มีร้านค้าปลีก และรถเข็นขายอาหารกระจุกตัวอยู่
- เส้นทางสัญจรสายรอง ได้แก่ เส้นทางสัญจรที่เชื่อมระหว่างเส้นทางสัญจรสายหลัก-เส้นทางสัญจรสายหลัก เส้นทางสัญจรสายรองที่เชื่อมต่อระหว่างเส้นทางสัญจรสายหลักในชุมชนชอยพัฒนาการ1 มีสองเส้นทาง มีความกว้างเท่ากับเส้นทางสัญจรสายหลักคือ 1.2 เมตร แต่เส้นทางสัญจรสายรองจะเป็นพื้นที่ที่ติดกับพื้นที่ในอาคารของบ้านพักอาศัยที่ปลูกสร้างอยู่บนเส้นทาง เนื่องจากบ้านพักอาศัยที่ปลูกสร้างอยู่ตามแนวเส้นทางสัญจรสายรอง ไม่มีพื้นที่กึ่งสาธารณะ คั่น
- ชอย ได้แก่ เส้นทางสัญจรย่อยภายในชุมชน ทั้งที่เป็นชอยตันและทะลุได้ ชอกชอยต่างๆในชุมชนพัฒนาการ1 มีทั้งที่มีพื้นผิวเป็นคอนกรีต และที่เป็นพื้นผิวดิน โดยพื้นที่ชอยต่างๆมีขนาดแตกต่างกันไป แต่โดยส่วนมากมีขนาดกว้างพอที่จะให้รถเข็นผ่านเข้า-ออกได้
- พื้นที่กึ่งสาธารณะ หรือพื้นที่ส่วนที่ติดต่อกับตัวอาคารและเส้นทางสัญจรในชุมชนเป็นพื้นที่โล่งว่างอีกรูปแบบหนึ่ง พื้นที่กึ่งสาธารณะที่มีอยู่ในชุมชนชอยพัฒนาการ1 เป็นพื้นที่ที่มีอยู่เป็นส่วนน้อย และมีอยู่เฉพาะบางช่วงตามแนวเส้นทางสัญจรสายหลัก ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีขนาดเล็ก แคบ และ พื้นที่ลาน ซึ่งมีพื้นผิวดิน ได้รับร่มเงาจากต้นไม้ปกคลุมเป็นบางส่วน แต่ลักษณะของพื้นที่ลานก็ถูกใช้ในลักษณะของพื้นที่กึ่งสาธารณะมากกว่าพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากลานมีขนาดเล็ก และมีตำแหน่งอยู่บนเส้นทางสัญจรสายรอง มองไม่เห็นจากเส้นทางสายหลักที่ผู้คนสัญจรผ่านไป-มา

<p>ภาพถ่ายทางอากาศพ.ศ.2538 แสดงสภาพแวดล้อมของตำแหน่งที่ตั้งชุมชนชอยพัฒนาการ1</p>	<p>แผนที่ 3.7</p>
<p><i>บทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด:กรณีศึกษาชุมชนชอยพัฒนาการ1 และชุมชนคลองค่าน เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร นางสาวกฤติยา ไชยชนะสัมพันธ์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</i></p>	

<p>พื้นที่โล่งว่างชุมชนซอยพัฒนาการ1 <i>สัญลักษณ์:</i> ■ พื้นที่โล่งว่าง</p>	<p>แผนที่ 3.8</p>
<p>การศึกษานโยบายของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด:กรณีศึกษาชุมชนซอยพัฒนาการ1 และชุมชนคลองค่าน เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร นางสาวกฤติยา ไชยธนะสันติพิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>	

<p>ประเภทพื้นที่โล่งว่างในชุมชนชอยพัฒนาการ 1</p> <p>สัญลักษณ์: ทางสัญจรหลัก</p> <p> ทางสัญจรรอง</p> <p> ลาน</p> <p> พื้นที่กิ่งสาธารณะ</p> <p> ชอย</p>	<p>แผนที่ 3.9</p>
<p>บทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด:กรณีศึกษาชุมชนชอยพัฒนาการ 1 และชุมชนคลองค่าน เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร</p> <p>นางสาวกฤติยา ไชยธนะสันติต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>	

3.5.2 ชุมชนคลองด่าน

ชุมชนคลองด่านเดิมเป็นพื้นที่สวนที่อาศัยน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาไหลเข้ามาตามลำคลองจากวัดด่านไปตามท้องร่องสู่เรือสวน วิถีชีวิตเดิมเป็นชาวสวนที่มีความสัมพันธ์กับวัดด่านและคลองด่าน ต่อมาเมื่อมีถนนพระรามที่3ตัดผ่าน ความเป็นอยู่ก็เปลี่ยนไป มีการปลูกบ้านอยู่อาศัย และบ้านเช่ามากขึ้น

ตั้งอยู่บนถนนพระรามที่3 ซอย 47 หรือซอยทศลิน ทิศเหนือ มีเส้นทางเชื่อมต่อไปถึงซอยโชคชัยจ่งจำเรียว ทิศใต้มีทางออกสู่ถนนพระรามที่3 ทิศตะวันออกติดกับชุมชนปากคลองสาน ทิศตะวันตกติดกับชุมชนคลองแฝด

ชุมชนคลองด่านมีพื้นที่ชุมชนประมาณ 6,048 ตารางเมตร หรือ 3.78 ไร่ (ไม่นับรวมพื้นที่รกร้างบริเวณตอนกลางของพื้นที่ชุมชน ซึ่งผู้อาศัยในชุมชนไม่ได้ใช้ประโยชน์ 2,304 ตารางเมตร หรือ 1.44 ไร่) มีพื้นที่โล่งว่างนอกอาคารภายในชุมชนประมาณ 2,960.64 ตารางเมตร คิดเป็นร้อยละ 48.95 ของพื้นที่ปลูกสร้างอาคารของชุมชน (แผนที่ 3.10) ปลูกบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มบนพื้นที่สวนเดิม ทางเดินเป็นทางดิน บนแนวคันดินของท้องร่อง เทคอนกรีตเป็นบางช่วง ยังมีทางน้ำไหลในร่องสวนเดิม มีไม้ยืนต้นหลงเหลืออยู่ทั่วไป สภาพแวดล้อมคล้ายชนบท ปัจจุบันมีคนเข้าไปอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และมีการจัดตลาดนัดภายในชุมชน มีบ้านเรือนทั้งสิ้น 42 หลังคาเรือน และจากการ

สำรวจจำนวนสมาชิกชุมชนโดยคณะกรรมการชุมชนพบว่ามีจำนวนประชากรอาศัยอยู่ในชุมชนจำนวน 434 คน ทั้งนี้ยังมีจำนวนผู้อยู่อาศัยในลักษณะของบ้านเช่าอีกจำนวนหนึ่งซึ่งย้ายเข้าออกไม่แน่นอน

พื้นที่โล่งว่างในชุมชนคลองด่านแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1. เส้นทางสัญจรหลัก 2. ซอย 3. พื้นที่กีฬาสาธารณะ และ 4. พื้นที่ลาน ซึ่งได้แก่ สนามกีฬาและสนามเด็กเล่น โดยมีทั้งแบบที่ไม่ได้เกิดจากความตั้งใจจัดสรรเอาไว้เป็นพื้นที่โล่งว่างเพื่อประกอบกิจกรรม และแบบที่ถูกจัดสรรเอาไว้เพื่อการประกอบกิจกรรมต่างๆ โดยพื้นที่โล่งว่างที่มีอยู่โดยไม่ได้เกิดจากการแบ่งส่วน หรือจัดสรรใดๆ ได้แก่ เส้นทางสัญจรในชุมชน และพื้นที่กีฬาสาธารณะที่มีลักษณะเป็นพื้นที่โล่งด้านหน้าและด้านหลังอาคาร และพื้นที่โล่งใต้ถุนบ้าน ส่วนพื้นที่ที่เกิดจากการจัดสรรพื้นที่เพื่อการประกอบกิจกรรม ได้แก่ สนามกีฬาของชุมชน บริเวณปากทางเข้าชุมชน และสนามเด็กเล่น เป็นสนามดินขนาดเล็กที่มีเครื่องเล่นเด็กจัดวางเอาไว้ (แผนที่ 3.11)

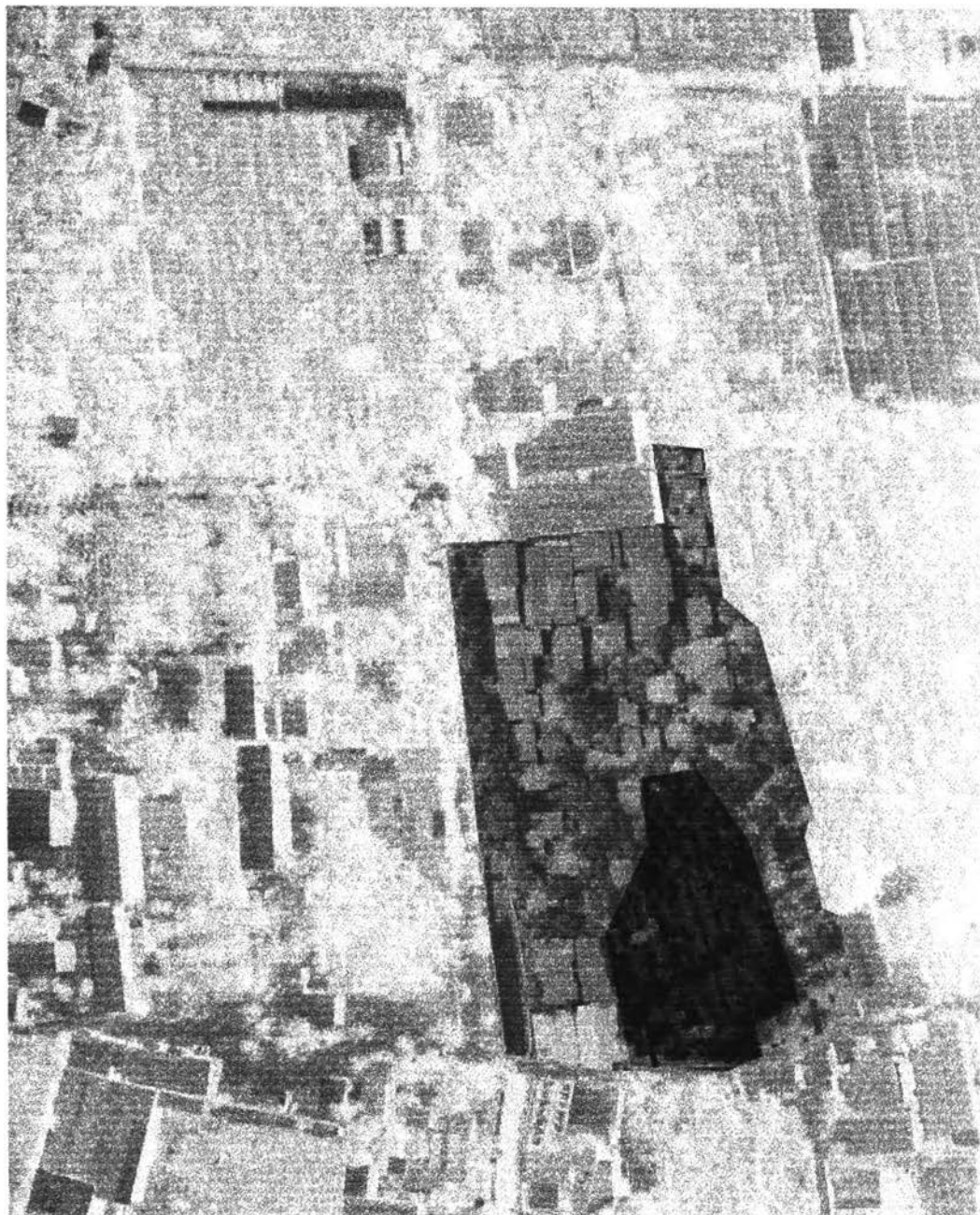
สนามกีฬาและสนามเด็กเล่นในชุมชนคลองด่าน เป็นพื้นที่โล่งว่างที่มีการจัดวางอุปกรณ์กีฬา และอุปกรณ์เด็กเล่นเอาไว้ สภาพพื้นผิวของสนามกีฬา เป็นพื้นดินเรียบ ส่วนสนามเด็กเล่น เป็นพื้นผิวดินไม่ได้ปรับเรียบ

เส้นทางสัญจรภายในชุมชนคลองด่านแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่

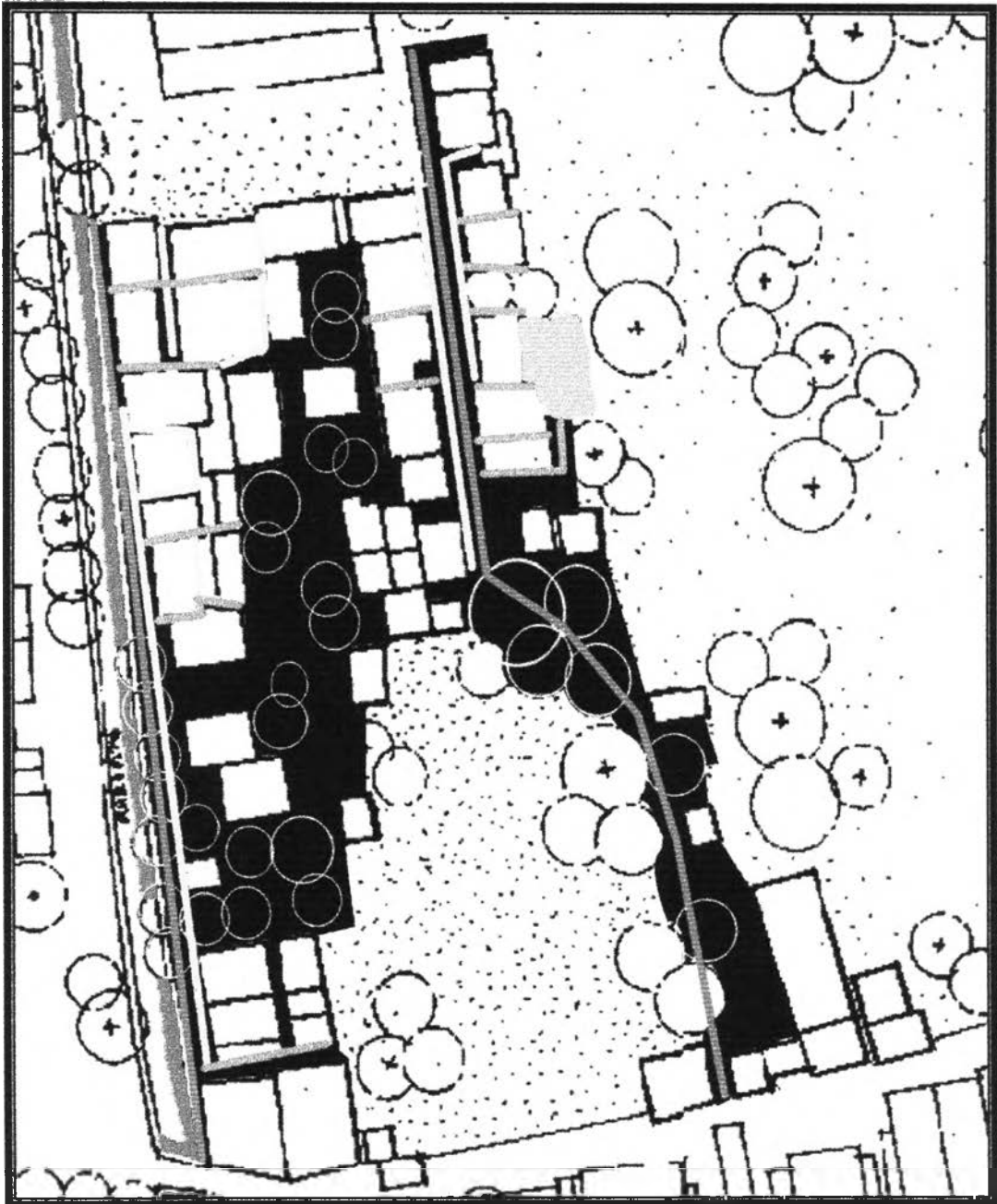
1. เส้นทางสัญจรหลัก ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 เส้นทาง คือ เส้นทางสัญจรเรียบคลองด่าน และเส้นทางสัญจรหลักกลางชุมชน และเส้นทางสัญจรหลักกลางชุมชนยังแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงต้นบริเวณปากทางเข้า-ออกชุมชนทางด้านถนนพระรามที่ 3 เส้นทางสัญจรส่วนนี้มีขนาดกว้างและเป็นพื้นดิน ตามแนวเส้นทางสัญจรมีบ้านเรือนที่พักอาศัยปลูกสร้างอยู่เพียงไม่กี่หลังคาเรือน และเส้นทางสัญจรช่วงที่อยู่ลึกเข้าไปในชุมชน มีพื้นผิวเป็นแผ่นคอนกรีตความกว้างประมาณ 1 เมตรเชื่อมต่อกัน มีอาคารบ้านเรือนและพื้นที่รกร้างอยู่ทั้งสองฝั่งตามแนวเส้นทางสัญจร

2. ซอย เนื่องจากเส้นทางสัญจรในชุมชนคลองด่านไม่มีเส้นทางสัญจรรองที่ชัดเจน แต่เชื่อทะลุถึงกันด้วยการลัดเลาะตามซอกซอย ซอยจึงเป็นเส้นทางสัญจรลำดับถัดจากเส้นทางสัญจรหลัก พื้นที่ซอยกระจายทั่วไปในพื้นที่ชุมชน ลักษณะพื้นผิวมีทั้งที่ยังคงสภาพเป็นพื้นดิน ตามสภาพร่องสวนเดิมซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชน และซอยที่มีพื้นผิวเป็นคอนกรีต

<p>ภาพถ่ายทางอากาศพ.ศ.2538 แสดงสภาพแวดล้อมของตำแหน่งที่ตั้งชุมชนคลองด่าน</p>	<p>แผนที่ 3.10</p>
<p>บทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด: กรณีศึกษาชุมชนซอยพัฒนาการ และชุมชนคลองด่าน เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร นางสาวกฤติยา ไชยธนะสันติค ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>	

<p>ประเภทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนคลองด่าน</p> <p>สัญลักษณ์: ทางสัญจรหลัก พื้นที่กิ่งสาธารณะ</p> <p> ซอย ถนน</p> <p> พื้นที่รกร้าง</p>	<p>แผนที่ 3.11</p>
<p>บทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาชุมชนซอยพัฒนาการ 1 และชุมชนคลองด่าน เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร</p> <p>นางสาวกฤติยา ไชยธนะสันติต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>	